

Tadeusz Kamiński

Praca socjalna jako działalność zawodowa

Seminare. Poszukiwania naukowe 16, 431-448

2000

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ADEUSZ KAMIŃSKI

PRACA SOCJALNA JAKO DZIAŁALNOŚĆ ZAWODOWA

WPROWADZENIE

Termin *praca socjalna* funkcjonuje oficjalnie od roku 1917, kiedy to pojawił się on w nazwie amerykańskiego stowarzyszenia *National Conference of Social Work*¹. Działalność służąca niesieniu pomocy ludziom potrzebującym ma jednak za sobą wielowiekową tradycję. Do przełomu wieków XIX i XX nie była to prawdziwie działalność ściśle zawodowa, ale nie oznacza to oczywiście, że była ona całkowicie nieskuteczna. Kolejne stulecia przynosiły ewolucję form tej działalności, która zaczęła się od opieki i pomocy wzajemnej w ramach rodziny wielokoleniowej, a doprowadziła do ukształtowania zawodu pracownika socjalnego, co profesjonalisty od pomagania. Tekst niniejszy jest próbą przedstawienia najbardziej charakterystycznych rysów i wymiarów pracy socjalnej rozumianej właśnie jako działalność zawodowa.

1. DEFINICJE WSTĘPNE

Przedstawienie współczesnego rozumienia pracy socjalnej jako zawodu za-
gę wypada od zaprezentowania kilku wstępnych i dość ogólnych definicji, u-
jmujących najbardziej charakterystyczne elementy tej działalności. Okazuje się bo-
tem, iż jednoznaczne i precyzyjne określenie czym jest praca socjalna stanowi
danie bardzo trudne. Według B. Szatur-Jaworskiej pojęcie pracy socjalnej jest
jęciem wieloznacznym. Jest ono *zarówno nazwą specyficzną ze względu na*

¹ Por. K. Wódcz, *Praca socjalna w środowisku zamieszkania*, Warszawa 1996, s. 15.

*swe cele i metody działalności, jak i używane jest dla nazwania profesji, która – między innymi – polega na wykonywaniu owych działań. Z praktyki i teorii pracy socjalnej wynika, że może być ona realizowana także przez nieprofesjonalistów. Zatem praca socjalna – działalność i praca socjalna – są pojęciami przyjmującymi niejednakowy zakres*². Ważne wydaje się w związku z tym skonfrontowanie definicji pracy socjalnej formułowanych w różnych krajach i zwrócenie uwagi na istniejące między nimi zgodności i rozbieżności.

Oficjalne dokumenty amerykańskiego Krajowego Stowarzyszenia Pracowników Socjalnych (NASW) stwierdzają, iż praca socjalna to *działalność profesjonalna polegająca na pomocy jednostkom, grupom lub społecznościom we wzbo-gacaniu lub odbudowywaniu ich zdolności społecznego funkcjonowania oraz na tworzeniu warunków społecznych sprzyjających tym celom. Praktyka pracy so-cjalnej opiera się na profesjonalnym wdrażaniu wartości i technik w celu osią-gnięcia co najmniej jednego z następujących rezultatów: pomaganie ludziom w uzy-skaniu konkretnych usług; służenie poradnictwem i psychoterapią jednostkom, rodzinom i grupom; pomaganie społecznościom lub grupom w zdobyciu lub po-prawie usług socjalnych i medycznych oraz uczestniczenie w odnośnych proce-sach legislacyjnych. Praktyka pracy socjalnej wymaga wiedzy o ludzkim rozwoju i zachowaniu, o instytucjach społecznych, ekonomicznych i kulturalnych oraz o współzależnościach pomiędzy tymi czynnikami*³.

Inna, często przywoływana w publikacjach fachowych definicja amerykańska, znajdująca się w programie opracowanym pod patronatem Rady ds. Kształce-nia Pracowników Socjalnych stwierdza, iż *praca socjalna ma na celu usprawnie-nie społecznego funkcjonowania jednostek, tak indywidualnie jak w grupie, po-przez działania skierowane na ich stosunki społeczne, rzutujące na interakcję mię-dzy człowiekiem a jego otoczeniem. Działania te dzielą się na trzy grupy: odno-wienie utraconej lub osłabionej zdolności, zapewnienie zasobów indywidualnych i zbiorowych oraz zapobieganie społecznej dysfunkcji*⁴

B. DuBois i K. Krogsrud Miley w swym bardzo obszernym podręczniku okre-ślają pracę socjalną jako *działania profesjonalne, mające na celu poprawę wa-runków życia jednostki i społeczeństwa oraz złagodzenie ludzkiego cierpienia i roz-wiązywanie problemów społecznych*⁵. Pracownicy socjalni są w związku z tym na-

² B. Szatur-Jaworska, *Teoretyczne podstawy pracy socjalnej*, w: T. Pilch, I. Lepalczyk, *Pedagogika społeczna. Człowiek w zmieniającym się świecie*, Warszawa 1993, s. 91.

³ Cyt. za: J. Szmagałski, *Teoria pracy socjalnej a ideologia i polityka społeczna. Przy-kład amerykański*, Warszawa 1994, s. 78.

⁴ Cyt. za: R.A. Skidmore, M.G. Thackeray, *Wprowadzenie do pracy socjalnej*, Warszawa 1996, s. 18.

⁵ B. DuBois, K. Krogsrud Miley, *Praca socjalna*, Warszawa 1996, t. I, s. 25.

zywani zawodowymi opiekunami, którzy pracują z ludźmi po to, by rozwinąć ich zdolności i zwiększyć ich możliwości działania, udostępnić społeczną pomoc i środki, zorganizować humanitarne i wrażliwe służby socjalne oraz by rozwinąć struktury społeczne, które tworzą możliwości tego działania⁶.

R.A. Skidmore i M.G. Thackeray twierdzą z kolei, że pracę socjalną można zdefiniować jako sztukę, naukę i zawód, który pomaga ludziom rozwiązywać problemy osobiste, grupowe (zwłaszcza rodzinne) oraz zbiorowe tak, aby osiągnąć zadowalające stosunki osobiste, grupowe, zbiorowe (...) głównym kierunkiem działania pracownika socjalnego jest pomaganie ludziom w polepszeniu ich funkcjonowania społecznego i umocnieniu w nich zdolności do stosunków i interakcji z innymi⁷.

W Niemczech, gdzie praca socjalna rozwinęła się w nie mniejszym stopniu, niż w Stanach Zjednoczonych, definiowana jest ona jako wszelka działalność zawodowa w służbie ludziom potrzebującym wsparcia i pomocy, o ile celem jej jest uzdolnienie jednostek i grup do możliwie samodzielnego i samoopowiedzialnego kierowania swoim życiem w sytuacji, gdy zadania tego nie mogą spełnić wspólnoty naturalne i instytucje społeczne⁸. F. Flamm rozróżnia przy tym pracę socjalną w sensie szerszym i węższym. W ujęciu szerszym praca socjalna obejmuje zarówno bezpośrednią pracę z ludźmi potrzebującymi, jak i działania instytucjonalne i administracyjne, poprzez które możliwe staje się urzeczywistnienie pożądanych celów socjalnych i samo świadczenie pomocy bezpośredniej. Praca socjalna w sensie ścisłym oznacza natomiast fachową i celową pomoc międzyludzką, opartą na specjalnie wypracowanych metodach. Jest ona wykonywana nie przez instytucje, ale przez konkretne osoby (pracowników socjalnych, profesjonalnych pomocników) wchodzące w bezpośrednią relację z przyjmującymi pomoc (klientami)⁹. Tak rozumiana praca socjalna nie jest jednorazowym świadczeniem, ale pewnym procesem, który wymaga metodycznego sposobu postępowania.

Warto w tym miejscu przytoczyć również definicję pracy socjalnej, zawartą w Rezolucji nr 16 (67) Rady Europy: *Praca socjalna jest specyficzną działalnością profesjonalną, której zadaniem jest ułatwianie wzajemnego przystosowania jednostek, rodzin, grup i środowiska społecznego, w którym żyją oraz rozwijanie poczucia własnej wartości indywidualnej poprzez wykorzystanie możliwości tkwiących w ludziach, w stosunkach interpersonalnych oraz zasobach udostępnianych przez społeczności lokalne*¹⁰.

⁶ Tamże.

⁷ R. A. Skidmore, M.G. Thackeray, *dz. cyt.*, s. 23.

⁸ A. Marciniak, *Sozialarbeit. Sozialhilfe*, w: *Lexikon der Pädagogik (Ergänzungsband)*, Freiburg i.Br. 1964, s. 677.

⁹ Por. F. Flamm, *Sozialwesen und Sozialarbeit in der Bundesrepublik Deutschland*, Frankfurt am Main 1976., s. 149. 152. 153.

¹⁰ Cyt. za: K. Wódcz, *dz. cyt.*, s. 12.

Podstawowa definicja pracy socjalnej obowiązująca obecnie na gruncie polskim zapisana została w *Ustawie o pomocy społecznej* z roku 1990. Stwierdza ona mianowicie, iż pracę socjalną należy rozumieć jako *działalność zawodową, skierowaną na pomoc osobom i rodzinom we wzmocnieniu lub odzyskaniu zdolności do funkcjonowania w społeczeństwie oraz na tworzenie warunków sprzyjających temu celowi*¹¹. Praca socjalna realizowana ma być zatem przede wszystkim w ramach pomocy społecznej: środowiskowej (w miejscu zamieszkania) oraz instytucjonalnej. Obejmuje ona wszelkiego rodzaju poradnictwo prawne, ekonomiczne, psychologiczne, pedagogiczne, a także pomoc w prawidłowym załatwieniu konkretnych trudnych spraw życiowych¹². Pracownicy socjalni, jako profesjonaliści realizujący wymienione w ustawie zadania, stanowią zatem podstawową kadre instytucji pomocy społecznej, choć zatrudniani mogą być także w coraz liczniej powstających organizacjach pozarządowych, stowarzyszeniach i wszelkich instytucjach, których zadaniem statutowym jest pomoc potrzebującym.

2. DZIAŁALNOŚĆ POMOCOWA

Przedstawione powyżej przykłady zdefiniowania pracy socjalnej, pochodzące z różnych geograficznie obszarów jej teorii i praktyki, pozwalają na wychwycenie zasadniczych rysów charakterystycznych tejże działalności. Po pierwsze więc, praca socjalna jest na pewno działalnością o charakterze pomocowym. Podstawowym jej celem jest niesienie pomocy ludziom w bardzo różnych sytuacjach, nie tylko w trudnościach materialnych, ale także psychicznych, emocjonalnych, a nawet duchowych. Definicje wskazują na dosyć szeroki zakres zadań jakie stoją współcześnie przed pracą socjalną. W tym kontekście zaznaczyć należy, iż praca socjalna może przyjmować dalece zróżnicowane formy, od pomocy doraźnej, aż po długofalowe działania skierowane na wspieranie rozwoju jednostek, grup i całych społeczności. Jako najważniejsze formy pracy socjalnej wymienia się:

a) *ratownictwo*, rozumiane jako działalność doraźna będąca natychmiastową reakcją na zaistniałą kryzysową sytuację. Przykładem ratownictwa jest organizacja schronienia dla ofiar powodzi lub działalność noclegowni dla bezdomnych.

b) *opieka*, czyli działalność zindywidualizowana, obejmująca te wszystkie sytuacje życiowe, w których ludzie nie są w stanie sami poradzić sobie w obliczu nieszczęścia, choroby itp. zdarzeń losowych. Z tą formą pracy socjalnej mamy do czynienia np. w ośrodkach dla osób przewlekle chorych, domach małego dziecka itp. placówkach.

¹¹ *Ustawa o pomocy społecznej*, Dz.U. Nr 13 (1993) poz. 60, art. 8 p. 5.

¹² G. Firlić-Fesnak, B. Szatur-Jaworska, *Leksykon pojęć socjalnych*, Warszawa 1995, s. 21.

c) *pomoc*, czyli działania, mające wspierać prawidłowy rozwój osób zarówno zagrożonych socjalnie, jak i wszystkich członków danej społeczności. Przykładem takiej działalności są kluby seniora, poradnie społeczno-zawodowe, świetlice ocjoterapeutyczne, itp.

d) *kompensacja* stanowi specyficzną formę pracy socjalnej, polegającą na wyrównywaniu braków, utrudniających prawidłowy rozwój i funkcjonowanie osoby. Klasycznym przykładem instytucji kompensacyjnej jest rodzina zastępcza¹³.

3. PROFESJONALIZM W PRACY SOCJALNEJ

Charakterystyczne dla określania nowoczesnej pracy socjalnej jest silne akcentowanie jej profesjonalizmu. Praca socjalna jawi się bowiem – zdaniem na przykład W. Klüsche – jako coś o wiele bardziej złożonego, niż tylko spontaniczna gotowość niesienia pomocy, osobista wielkoduszność, czy też pełna współczucia dobroczynność¹⁴. Praca socjalna ma być działalnością w pełni profesjonalną, o podkreślają w zasadzie wszystkie przywołane powyżej definicje tego rodzaju ktywności. Profesjonalizm zarazem wcale nie musi sprowadzać się tylko do faktycznego pobierania wynagrodzenia za wykonywaną pracę. Jak zatem należy rozumieć pojęcie profesjonalizmu, zwłaszcza w odniesieniu do pracy socjalnej?

Profesja jest właściwie synonimem zawodu. Jak jednak zauważa znawca zawodnictwa E. Freidson, *nie każda praca jest wykonywana przez ludzi, których nazywalibyśmy profesjonalistami*¹⁵. Praca profesjonalna wymaga teoretycznej wiedzy, zręczności i umiejętności twórczego i krytycznego myślenia. Wiedza teoretyczna winna cechować się znacznym poziomem specjalizacji. Cechą pracy profesjonalnej z punktu widzenia jej efektu końcowego jest *dobrze dzieło*, a więc produkt lub usługa, wykonane rzetelnie, solidnie. Profesjonalizm będzie zatem wymagał nie tylko bardzo dobrego przygotowania wstępnego do podjęcia danej pracy, ale również wysokiej jakości działania w trakcie jej wykonywania.

Profesjonalizm zakłada przy tym pewną relację między profesjonalistą a jego klientem, opartą na zaufaniu. Klient jest zdany na profesjonalistę i wierzy, że ten spełni swe zadanie należycie. Dla profesjonalisty zaś celem pierwszorzędnym jest sprostanie wymaganiu klienta, zaspokojenie jego oczekiwań¹⁶. Od profesjo-

¹³ Por. B. Szatur-Jaworska, *art. cyt.*, s. 92n.

¹⁴ W. Klüsche, *Soziale Arbeit im Spannungsfeld von Hilferwartung und Selbstverantwortung*, w: *Grundpositionen Sozialer Arbeit*, red. Tenze, Mönchengladbach 1994, s. 188.

¹⁵ E. Freidson, *Professionalism Reborn. Theory, Prophecy and Policy*, Cambridge 1994, s. 200.

¹⁶ Por. *Tamże*, s. 201. Na temat troski o podnoszenie jakości w pracy socjalnej pisze m.in. H. Liebold, *Evaluation als Chance*, „Blätter der Wohlfahrtspflege” 1-2 (1996), s. 19n.

nalisty wymaga się także postępowania etycznie godziwego, zgodnego z normami obowiązującymi powszechnie oraz charakterystycznymi dla reprezentowanego przezeń zawodu. Ludzie, korzystający z pracy profesjonalistów mają prawo oczekiwać, że będzie ona wykonywana zgodnie z ustalonymi standardami i że w przypadku ich naruszenia możliwe jest wyciągnięcie odpowiednich konsekwencji. Dlatego też za wyraz dążenia do profesjonalizacji jakiegoś zawodu uznaje się również tworzenie właściwego mu kodeksu etyki zawodowej, a przynajmniej określanie obowiązujących standardów etycznych¹⁷. Czy w związku z tym praca socjalna spełnia te wymagania i może być zasadnie nazywana działalnością profesjonalną?

Według H.M. Bartelett istotnymi elementami, konstytuującymi pracę socjalną jako profesję są: wiedza, wartości i własne metody (techniki) interwencji¹⁸. Stwierdza ona przy tym, że *kiedy porównuje się zawody między sobą zauważa się, iż każdy z nich posiada własną, charakterystyczną kombinację wartości, wiedzy i technik działania. We wszystkich profesjach dostrzec można wysoki stopień zgodności i jedności w odniesieniu do tych podstawowych elementów, które wpajane są w szkołach i potem stosowane w praktyce. One to właśnie są źródłem siły i specyfiki danego zawodu*¹⁹. W pracy socjalnej, szczególnie w ostatnich latach, widoczna jest duża troska zarówno o odpowiednie przygotowanie kandydatów do zawodu pracownika socjalnego, jak też o odwoływanie się do wartości podstawowych, leżących u podstaw procesów pomagania. Repertuar środków interwencyjnych, a więc konkretnych metod działań pomocowych zgodnych z wiedzą i wartościami rozwijany jest od samych początków istnienia pracy socjalnej.

a) Wiedza w pracy socjalnej

Wiedza w pracy socjalnej związana jest najpierw z problemem odpowiedniego wykształcenia. Polskie przepisy wymagają, aby kandydat do tego zawodu posiadał dyplom pracownika socjalnego, lub ukończył studia wyższe o kierunkach: praca socjalna, polityka społeczna, resocjalizacja, socjologia, pedagogika lub psychologia. Pracownikiem socjalnym może również być absolwent innego kierunku studiów, niż jeden z wyżej wymienionych, pod warunkiem dodatkowego ukończenia specjalizacji w zakresie pracy socjalnej lub organizacji pomocy społecznej²⁰.

¹⁷ Por. H. Schiller, *Filozoficzna koncepcja pracowników socjalnych – kodeks etyczny*, „Opiekun Społeczny” 1 (1976), s. 74n.

¹⁸ H.M. Bartelett, *Grundlagen beruflicher Sozialarbeit*, Freiburg i.Br. 1976, s. 63-83. Por. Ch.D. Garvin, B.A. Seabury, *Działania interpersonalne w pracy socjalnej*, Warszawa 1996, t. I, s. 49.

¹⁹ H.M. Bartelett, *dz. cyt.*, s. 84.

²⁰ *Ustawa o zmianie ustawy o pomocy społecznej oraz ustawy o zatrudnieniu i przeciwdziałaniu bezrobociu*, Dz.U. Nr 100 (1996) poz. 459, art. 49, p. 1,2.

Profesjonalna wiedza, zdobywana w ramach przygotowania do zawodu, jak podczas kursów i szkoleń już w czasie jego wykonywania, a będąca podstawą praktyki pracy socjalnej, zawiera w pierwszym rzędzie teorie, dotyczące sposobów zachowania człowieka w środowisku społecznym, a także teorie dotyczące konkretnych metod działań pomocowych²¹. Jak stwierdza cytowana już H.M. Bartlett *wiedza stanowi najmocniejszy fundament danego zawodu*²². Praca socjalna ma wiele wspólnego z obszarami zainteresowań wielu innych dziedzin wiedzy i praktyki zawodowej. Wynika to głównie z faktu, iż zasadniczym przedmiotem zainteresowania pracy socjalnej i różnych innych dyscyplin jest człowiek, jego relacje z innymi, jego funkcjonowanie w środowisku i jego konkretne zachowania. W związku z tym należy mówić o dwóch źródłach wiedzy w pracy socjalnej. Jednym źródłem są takie nauki, jak pedagogika, psychologia, psychiatria, medycyna, antropologia, etyka, socjologia, prawo, czy nawet teologia. Jest to więc źródło zewnętrzne wobec samej pracy socjalnej. Drugim zaś źródłem, niezbędnym dla prawidłowego rozwoju pracy socjalnej, jest sama jej praktyka i badania prowadzone w jej ramach.

Zdaniem Ch. Garvina i B. Seabury pracownicy socjalni korzystają przede wszystkim z tej wiedzy, która powstała wewnątrz ich własnej dziedziny. Na wiedzę tę składają się wyniki badań prowadzonych przez pracowników socjalnych oraz zgromadzone przez nich doświadczenia, które poddawane są krytycznej ocenie, na bazie której wyciągane są wnioski dla dalszych działań²³. Ponieważ pracownicy socjalni w swej praktyce zawodowej stykają się bezpośrednio z wielością i złożonością problemów, jakie dotyczą ludzi, mają oni szczególną możliwość rozpoznawania, badania i rozumienia trudności społecznego funkcjonowania. Uzyskują w ten sposób wiedzę, którą nazwać można wiedzą z *doświadczenia*²⁴. W praktyce pracy socjalnej przydatne okazuje się zatem posługiwanie się dwoma rodzajami wiedzy: teoretyczną i proceduralną. Owa wiedza teoretyczna zawiera informacje pochodzące z różnych teorii, a mówiące na przykład o możliwych przyczynach występowania pewnych zachowań, czy też wyjaśniających ich powstanie. Wiedza proceduralna natomiast jest swego rodzaju *mądrością praktyczną*, która skierowana jest na rozwiązywanie problemów, jest wiedzą typu *jak coś zrobić*²⁵.

²¹ Por. B. DuBois, K. Krogsrud Miley, *dz. cyt.*, s. 63.

²² H.M. Bartlett, *dz. cyt.*, s. 70.

²³ Por. Ch. Garvin, B.A. Seabury, *dz. cyt.*, s. 49n.

²⁴ Por. H.M. Bartlett, *dz. cyt.*, s. 74; O znaczeniu tego rodzaju wiedzy dla pracy socjalnej pisze też E.A. Mazurkiewicz, *Sprawność działania socjalnego w pedagogice społecznej teleny Radlińskiej*, Wrocław 1983, s. 64n.

²⁵ Ch. Garvin, B.A. Seabury, *dz. cyt.*, s. 50.

Pracownicy socjalni czerpią obficie z dorobku nauk humanistycznych, wykorzystując powstałe na ich gruncie teorie, jak też tworząc własne. Na podstawie koncepcji teoretycznych, wywodzących się z nauk humanistycznych powstała metodyka pracy socjalnej²⁶, obecnie zaś funkcjonuje wiele teorii, uznawanych za bardzo istotne w praktyce pracy socjalnej²⁷. Autorzy podręczników pracy socjalnej wskazują na wpływ, jaki na pracę socjalną wywarła – zwłaszcza w początkowej fazie – psychoanaliza²⁸, a także ogólna teoria systemów i teoria systemów społecznych²⁹. Z użytecznością ujęć systemowych w pracy socjalnej wiąże się bardzo popularna zwłaszcza w ostatnich latach perspektywa ekologiczna, rozumiana jako konieczność uwzględniania relacji człowieka do środowiska³⁰. To wszakże tylko kilka przykładów teorii, które adaptowane są na potrzeby pracy socjalnej.

Jest sprawą oczywistą, iż żadna z tych teorii nie jest w stanie całościowo i wyczerpująco opisać rzeczywistość funkcjonowania człowieka w środowisku i jego doń relacje. Wielość teorii wiąże się też w sposób naturalny z częstym występowaniem sprzeczności pomiędzy nimi. Wszystko to sprawia, iż w ostatnich latach podkreśla się konieczność swego rodzaju eklektyzmu w tej dziedzinie, sprowadzającego się do wykorzystywania jedynie pewnych użytecznych w konkretnych sytuacjach elementów różnych teorii³¹.

Z zagadnieniem wiedzy w pracy socjalnej łączy się też kwestia umiejętności, jakie posiadać powinna osoba wykonująca ten zawód. Jak piszą A.W. Nocuń i J. Szmagałski *pracownik socjalny powinien opanować trzy podstawowe zespoły umiejętności: (1) rozwiązywania problemów (2) porozumiewania się i (3) rozwiązywania konfliktów*³². Na każdy z tych zespołów składa się szereg umiejętności szczegółowych, a założeniem właściwego korzystania z nich jest właśnie odpowiedni poziom wiedzy profesjonalnej.

²⁶ C. De Robertis, *Metodyka działania w pracy socjalnej*, Warszawa 1996, s. 46.

²⁷ Obszerny ich przegląd zawiera praca: *Social Work Treatment. Interlocking Theoretical Approaches*, red. F.J. Turner, New York 1974.

²⁸ Por. J.K. Whittaker, *Social Treatment. Soziale Arbeit mit Einzelnen, Familien und Gruppen*, Freiburg i.Br. 1978, s. 72.

²⁹ Por. Ch.D. Garvin, B.A. Seabury, *dz. cyt.*, s. 85; J.K. Whittaker, *dz. cyt.*, s. 90-92.³⁰ Por. B. DuBois, K. Krogsrud Miley, *dz. cyt.*, s. 81-87.

³¹ W ten sposób ujmują kwestię teorii w pracy socjalnej Ch.D. Garvin i B.A. Seabury, *dz. cyt.*

s. 72; por. także: C. De Robertis, *Metodyka działania w pracy socjalnej*, Warszawa 1996, s. 77-79.

³² A.W. Nocuń, J. Szmagałski, *Podstawowe umiejętności w pracy socjalnej i ich kształcenie*, Warszawa 1996, s. 30.

b) Wartości pracy socjalnej

Podręczniki pracy socjalnej wskazują wprost na ogromną rolę wartości stwierdzając, że *praktyka pracy socjalnej nasycona jest wartościami*³³. Z tego też powodu coraz więcej uwagi poświęca się temu zagadnieniu w procesie przygotowania zawodowego pracowników socjalnych.

Wartości pracy socjalnej mają wpływ na przebieg procesów interwencji socjalnych, preferowane rozwiązania problemów i konkretne decyzje, podejmowane przez poszczególnych pracowników socjalnych. Stanowią one siłę sprawczą codziennego działania pracowników socjalnych, stawiając przed nimi konkretne wymagania i określając standardy profesjonalnego postępowania³⁴.

Za najstarszą i najbardziej podstawową wartość w pracy socjalnej uznawana jest godność osoby ludzkiej³⁵. Z niej wynikają wartości kolejne, takie jak: wolność, samostanowienie, samorealizacja, itp. J. Haines podkreślając wartość godności osoby mówi także wprost o *świętości życia ludzkiego*³⁶, co nie pojawia się explicite w wielu innych opracowaniach na temat pracy socjalnej.

Wartością wysokiej rangi zdaje się być w pracy socjalnej także rodzina. W praktyce zawodowej pracowników socjalnych najczęściej stanowi ona punkt odniesienia albo nawet sam przedmiot działania. Przy podejmowaniu decyzji dotyczących zakresu i formy udzielanej pomocy dobro rodziny ma być na pierwszym miejscu³⁷. Faktem jest jednak, że w wielu krajach, na przykład w Stanach Zjednoczonych czy Francji, mówienie o wartości rodziny w pracy socjalnej nie musi wcale oznaczać szacunku dla tradycyjnego jej modelu, opierającego się na monogamicznym związku mężczyzny i kobiety.

Wśród pozostałych znaczących wartości pracy socjalnej wymienić można jeszcze równość wobec prawa, sprawiedliwość, a także demokrację, jako praktyczny sposób urzeczywistniania wszystkich wymienionych wyżej wartości. W ostatnich latach szczególnego znaczenia nabierają w pracy socjalnej prawa człowieka. Uznaje się bowiem, że wszelkie wartości, wyrastając z godności osoby ludzkiej znajdują swój wyraz właśnie w uniwersalistycznie pojmowanych prawach człowieka³⁸. Pra-

³³ B. DuBois, K.K. Miley, *dz. cyt.*, s. 102.

³⁴ Por. D.M. Piekut-Brodzka, *Aspekty etyczne pracy socjalnej i pomocy społecznej*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” 8 (1993), s. 53; B. Grześkowiak, E. Michalska, *Projekt kodeksu etycznego pracownika socjalnego – głos w dyskusji*, „Rocznik Naukowy Wyższej Szkoły Służby Społecznej im. Ks. Franciszka Blachnickiego w Suwałkach” 1 (1993-1994), s. 239.

³⁵ H.M. Bartelett, *dz. cyt.*, s. 66.

³⁶ J. Haines, *Interventionsprozesse in der sozialen Arbeit*, Freiburg i.Br. 1978, s. 19.

³⁷ Por. D.M. Piekut-Brodzka, *art. cyt.*, s. 56.

³⁸ Por. K. Wódz, *dz. cyt.*, s. 97; Ch. Labonté-Roset, *Soziale Arbeit in der Zivilgesellschaft*, „Blätter der Wohlfahrtspflege” 10 (1995), s. 243nn.

cownicy socjalni przeto, troszcząc się o zapewnienie ludziom godnych warunków życia, przyczyniają się równocześnie do rozpowszechniania i przestrzegania podstawowych praw, przysługujących każdej osobie ludzkiej.

W pracy socjalnej bardzo często pojawiają się konflikty wartości. Pracownicy socjalni muszą więc nie tylko znać hierarchię wartości, ale muszą też umieć dokonywać właściwych wyborów w sytuacjach konfliktowych. Pomocą mogą tu być funkcjonujące kodeksy etyki zawodowej, choć najskuteczniejsze wydaje się odpowiednie uformowanie postawy etycznej przyszłych pracowników socjalnej już w trakcie ich przygotowania zawodowego.

c) Metody pracy socjalnej

W toku swej ewolucji praca socjalna wypracowała różne metody działania, składające się na repertuar profesjonalnej interwencji socjalnej. Tradycyjnie wymienia się trzy główne metody działania w pracy socjalnej: prowadzenie indywidualnego przypadku, pracę z grupą i organizowanie (przekształcanie) środowiska lokalnego. Rozróżnienie tych rodzajów działalności było przez wiele lat bardzo istotne dla przygotowywania kadry pracowników socjalnych szczególnie w Stanach Zjednoczonych. Tam właśnie kształcono kandydatów do zawodu od razu jako *caseworkers*, czyli pracujących z przypadkiem; *groupworkers*, czyli pracujących z grupą oraz *community organizer*, zajmujących się organizowaniem społeczności lokalnej. Uważne przyjrzenie się praktyce pracy socjalnej w latach pięćdziesiątych sześćdziesiątych pokazało, iż następuje daleko idące pomieszanie tychże metod w codziennej działalności zawodowej pracowników socjalnych: *caseworkers* pracują z grupami, *groupworkers* prowadzą indywidualne przypadki, ponadto coraz częściej pracownicy socjalni zaczęli zajmować się rzecznictwem, doradztwem, a nawet formułowaniem postulatów pod adresem polityki społecznej i planowania społecznego państwa. Wszystko to sprawiło, że owe trzy metody tradycyjne stały się tylko częścią całego repertuaru działań w pracy socjalnej³⁹. Mimo to, pozostały one najbardziej znaczącym elementem praktyki i wywarły wielki wpływ na pracę socjalną w innych krajach, w tym także w Polsce, gdzie rozpropagowane zostały szczególnie przez A. Kamińskiego⁴⁰.

Metoda prowadzenia indywidualnych przypadków zapoczątkowana została w latach dwudziestych bieżącego stulecia przez jedną z amerykańskich pionierek profesjonalnej pracy socjalnej Mary Richmond. Sama metoda pracy z przypadkiem nie jest jednoznacznie określonym sposobem postępowania i podlega ciągłej ewolucji. Można jednak wymienić kilka jej elementów konstytutywnych. Jak pi-

³⁹ Por. H.M. Bartelett, *dz. cyt.*, s. 78n.

⁴⁰ Por. A. Kamiński, *Funkcje pedagogiki społecznej*, Warszawa 1974, s. 258-288.

z R.A. Skidmore i M.G. Thackeray *jest to metoda bazująca na wiedzy, zrozumieniu i umiejętnym zastosowaniu właściwych technik pomocy ludziom w rozwiązywaniu ich problemów (...) Pomaga jednostkom w sprawach zarówno zewnętrznych i dotyczących otoczenia, jak i w indywidualnych, dotyczących wnętrza osoby. Koncentruje się na jednostce, nie ignorując jednak dobra społecznego. Nie odmawia się ani manipulacji otoczenia, ani nie daje się pochłoniąć subiektywnym rozważaniom – łączy w sobie elementy psychologiczne i społeczne, stając się metodą psychosocjalną*⁴¹. Według założeń M. Richmond metoda prowadzenia przypadku powinna uwzględniać następujące elementy: wgląd w cechy osobowości jednostki; rozpoznanie zasobów, zagrożeń i wpływów otoczenia społecznego na jednostkę; bezpośrednie oddziaływanie osoby na osobę i bezpośrednie oddziaływanie poprzez otoczenie społeczne⁴².

Proces prowadzenia indywidualnego przypadku zawiera kilka zasadniczych etapów. Pierwszym z nich jest diagnoza, której zadaniem ma być ujawnienie czynników powodujących zaistnienie trudnej sytuacji w życiu osoby. Głównym narzędziem diagnozy jest wywiad środowiskowy oparty na kwestionariuszu. W momencie rozpoznania problemu rozpoczyna się już właściwy proces jego rozwiązywania. Po przeprowadzeniu diagnozy należy ustalić plan postępowania, określający kolejne kroki podjętej interwencji. Najdłuższym etapem jest sama interwencja wymaga ona ciągłego korygowania tak diagnozy, jak i planu postępowania. Bardzo ważnym etapem jest zakończenie interwencji. Ma ono bowiem być wyraźnym sygnałem, że pracownik uważa swoją dalszą aktywność za zbędną⁴³. Warto zauważyć, że w *działalności polskich pracowników socjalnych wyraźnie przeważa metoda indywidualnego przypadku*⁴⁴.

W metodzie pracy socjalnej z grupą chodzi przede wszystkim o poprawę funkcjonowania społecznego, łagodzenie i eliminowanie przeszkód, utrudniających interakcje społeczne. W metodzie tej działalność podejmowana przez pracownika socjalnego odnosi się do jednostek w grupie. Jest to więc podejście indywidualne w ramach grupy i jest ono świadomie skierowane na możliwie najpełniejszy rozwój osoby w jej relacjach do grupy. Grupa jest w tym przypadku jedynie narzędziem rozwoju i zmian, zaś głównym przedmiotem troski pozostaje jednostka. Pierwszoplanowym celem pracy z grupą jest zatem poprawa społecznego funkcjonowania poprzez czynne uczestnictwo w grupie⁴⁵. Metoda ta ma swoje źródło

⁴¹ R.A. Skidmore, M.G. Thackeray, *dz. cyt.*, s. 62.

⁴² Por. G. Firlit, *Metoda indywidualnego przypadku*, w: *Pedagogika społeczna*, *dz. cyt.*, 216.

⁴³ Por. *Tamże*, s. 221; por. także: R.A. Skidmore, M.G. Thackeray, *dz. cyt.*, s. 76-81.

⁴⁴ G. Firlit-Fesnak, B. Szatur-Jaworska, *dz. cyt.*, s. 21.

⁴⁵ R.A. Skidmore, M.G. Thackeray, *dz. cyt.*, s. 66n.

w uważnej obserwacji natury ludzkiej, która wykazuje skłonności do funkcjonowania i rozwoju jednostki wśród innych osób. Istotne jest wszakże, iż metoda pracy grupowej może być skuteczna tylko w przypadku małych grup, w których wszyscy ich członkowie znają się bezpośrednio⁴⁶. Jak pisze J. Szmagałski *istotą metody grupowej, niezależnie od typu i celu grupy jest wykorzystanie dynamiki właściwej życiu grupy*⁴⁷.

Za A. Kamińskim możemy wyróżnić trzy odmiany metody grupowej, związanej z trzema rodzajami grup. Grupy rozwojowo-wychowawcze mają za cel służeńie pomyślnemu rozwojowi psychicznemu, fizycznemu i kulturalnemu wszystkich tych, którzy tego pragną. Obejmują więc one zasadniczo ludzi, których zachowania nie odbiegają w żaden sposób od powszechnie akceptowanych. Grupy psychoterapeutyczne nastawione są natomiast na poczynania opiekuńcze i ratownicze. Szczególnym przypadkiem takiej grupy psychoterapeutycznej są Anonimowi Alkoholicy. Trzeci rodzaj stanowią grupy rewalidacyjne. Ich zadaniem jest powiązanie zerwanych więzi między jednostką i jej najbliższym otoczeniem. Działalność ta obejmuje zwykle dzieci i młodzież zagrożone wykojeniem lub już wykojone⁴⁸. Specjalną odmianą pracy grupowej jest rozbijanie grupy uznanej za szkodliwą, np. przestępczej⁴⁹. W procesie pracy z grupami wyróżnić można następujące etapy: tworzenie grupy, stabilizacja jej struktur i norm, realizacja jej celu, ocena efektów działania i decyzja o celowości dalszego jej istnienia⁵⁰.

Metoda organizacji społeczności, trzecia z podstawowych metod pracy socjalnej, charakteryzuje się przede wszystkim skoncentrowaniem uwagi na społeczności jako całości. Problemy socjalne dotyczą bowiem nie tylko poszczególne jednostki i grupy, ale właśnie całe społeczności, takie jak: osiedle, gmina, miasto, kraj lub naród, a nawet społeczność międzynarodowa⁵¹. W metodzie tej, która bywa też określana mianem *metody środowiskowej* pracownik socjalny działa na rzecz *zespalaania wysiłków różnorodnych instytucji danej społeczności lokalnej w celu ulepszenia ich działań dla dobra swoich członków, a przez to dla dobra całej społeczności*⁵². Pracownik socjalny posługujący się tą metodą podejmuje przede wszystkim działania, polegające na koordynowaniu poczynań osób i instytucji, inspirowaniu, dopomaganiu w poprawnej współpracy podmiotów, instruowa-

⁴⁶ Por. A. Kamiński, *dz. cyt.*, s. 269.

⁴⁷ J. Szmagałski, *Metoda grupowa w pracy socjalnej*, w: *Pedagogika społeczna*, *dz. cyt.*, s. 233.

⁴⁸ Por. A. Kamiński, *dz. cyt.*, s. 269-275; por. także: T. Pudełko, *Metoda pracy grupowej*, TWWP R. XVIII (1978) nr 1 (81), s. 41-46.

⁴⁹ A. Kamiński, *dz. cyt.*, s. 277.

⁵⁰ Por. J. Szmagałski, *Metoda grupowa...*, art. *cyt.*, s. 233.

⁵¹ Por. R.A. Skidmore, M.G. Thackeray, *dz. cyt.*, s. 94nn.

⁵² A. Kamiński, *dz. cyt.*, s. 278.

niu wolontariuszy, propagowaniu podejmowanych działań, kontroli i ocenie wyików pracy w środowisku oraz udzielaniu konsultacji⁵³. Działania te mają zatem prowadzić do takiego przekształcenia środowiska lokalnego, aby było ono zdolne do samodzielnego rozwiązywania swych problemów.

Zasadniczym wszakże celem organizacji społeczności jest wspomaganie rozwoju, a więc stwarzanie możliwości i warunków, aby każdy człowiek mógł *realizować określone racjami rozumu aspiracje*⁵⁴. Cele opiekuńcze i kompensacyjne są celami wtórnymi. Bardzo istotnym natomiast celem organizacji społeczności, celem samym w sobie, jest *tworzenie wspólnoty (...) przelamywanie izolacji i osamotnienia, budowanie więzi emocjonalnych, międzyludzkich i sieci znajomości*⁵⁵. Realizacja tych zamierzonych celów organizacji społeczności wymaga jednak spełnienia warunku bezpośredniego zaangażowania społeczności w podejmowane działania. Nie prowadzi się ich bowiem *dla* społeczności, ale *przez* społeczność *wspólnie* z nią⁵⁶. Konieczne jest zatem istnienie w danej społeczności lokalnej osób, które gotowe są aktywnie wesprzeć starania pracownika socjalnego. Pożąłany jest przy tym udział reprezentantów wszystkich grup, tworzących daną społeczność lokalną.

Omówione powyżej *tradycyjne* metody pracy socjalnej, czyli praca z indywidualnym przypadkiem, praca z grupą oraz organizacja społeczności stanowią rdzał zrab metodologii pracy socjalnej⁵⁷. W ostatnich latach jednakże *coraz częściej mówi się o jeszcze jednej podstawowej metodzie pracy socjalnej, a mianowicie rozwiązywaniu problemów w dostarczaniu świadczeń socjalnych*⁵⁸. Problem prowadzi się w tym przypadku do kwestii prawidłowego administrowania świadczeniami socjalnymi. Procesy administrowania w pracy socjalnej są o tyle istotne, że zadaniem ich jest urzeczywistnianie polityki społecznej, przekształcanie jej zańierzeń i założeń w konkretne świadczenia socjalne.

Z przedstawionych powyżej dociekań wynika, iż praca socjalna zasadniczo spełnia wymagania profesji, choć istnieją też głosy krytyczne, wskazujące na pewne cechy, mające dyskwalifikować profesjonalizm pracy socjalnej. Krytyka ta

⁵³ *Tamże*, s. 286.

⁵⁴ T. Pilch, *Metoda organizowania środowiska*, w: *Pedagogika społeczna*, dz. cyt., s. 247.

⁵⁵ *Tamże*.

⁵⁶ A. Kamiński, *dz. cyt.*, s. 282.

⁵⁷ Podejście „metodyczne” w pracy socjalnej spotykało się i spotyka z głosami krytycznymi. Wskazuje się bowiem, iż to nie metoda jest najważniejsza w pracy socjalnej, ale człowiek i jego potrzeba. Na gruncie tej krytyki pojawiło się podejście, zwane *praktyką ogólną* w pracy socjalnej, a oparte na przekonaniu, że wiele problemów socjalnych wymyka się jednolacznemu zaklasyfikowaniu według metodologii tradycyjnej. Por. J. Szmagałski, *Teoria pracy socjalnej...*, dz. cyt., s. 95.

⁵⁸ R.A. Skidmore, M.G. Thackeray, *dz. cyt.*, s. 113n.

związana jest z takim rozumieniem profesji, w którym duży nacisk kładzie się na istnienie zinstytucjonalizowanej kontroli sposobu wykonywania danego zawodu, przy czym kontrola ta ma być sprawowana przez samych wykonawców zawodu⁵⁹. Odpowiedzią na tego rodzaju zarzut jest istnienie stowarzyszeń pracowników socjalnych i tworzenie przez nie standardów etycznych, mających stanowić podstawę samokontroli społeczności zawodowej pracowników socjalnych. Inny zarzut, podnoszony niekiedy wobec rozumienia pracy socjalnej jako profesji, dotyczy sposobu jej finansowania. Profesje mają rzekomo charakteryzować się bezpośrednim związkiem finansowym między pracownikiem i klientem. W przypadku pracy socjalnej związek ów zapośredniczony jest najczęściej przez trzeci podmiot, czyli pracodawcę⁶⁰. Tym pracodawcą w wielu wypadkach jest państwo, ponieważ to na nim spoczywa prowadzenie i utrzymywanie instytucji pomocy społecznej. Wydaje się jednak, iż sam fakt braku bezpośredniego związku finansowego między pracownikiem socjalnym a klientem nie może być powodem negowania profesjonalnego charakteru tego typu zawodu.

4. DZIAŁALNOŚĆ PROSPOŁECZNA

Praca socjalna zaliczana jest do działań prospołecznych⁶¹. Działania te bowiem polegają – najogólniej rzecz ujmując – na trosce o dobro innych osób, grup społecznych, czy nawet instytucji⁶². Takiemu rozumieniu działania prospołecznego, pochodzącemu z obszaru psychologii społecznej, zdaje się odpowiadać ze swej istoty właśnie praca socjalna. W centrum jej zainteresowania i aktywności stoi zawsze osoba, grupa lub społeczność znajdujące się w potrzebie. Starania pracowników socjalnych koncentrują się zatem na rozpoznaniu i zaspokojeniu potrzeb ludzi, a poprzez to przyczyniają się do szeroko rozumianego dobrego bytu osoby i społeczności. Jako wykonujący działania prospołeczne, pracownicy socjalni stanowią część kadr służb społecznych, współpracując z kuratorami, pedagogami szkolnymi i pozaszkolnymi, wolontariuszami grup samopomocowych, psychologami, terapeutami itp⁶³. Profesjonalna praca socjalna jest więc specyficzną odmianą służby społecznej, wykonywaną z mandatu społecznego i służącą zarazem wspólnemu dobru społeczności.

⁵⁹ Por. J. Szmagałski, *Teoria pracy socjalnej...*, dz. cyt., s. 86.

⁶⁰ Por. *Tamże*, s. 87.

⁶¹ K. Wódcz, *dz. cyt.*, s. 11n.

⁶² Por. J. Reykowski, *Motywacja, postawy prospołeczne a osobowość*, Warszawa 1986, s.

⁶³ Por. B. Szatur-Jaworska, *art.cyt.*, s. 104.

5. ZWIĄZEK Z PEDAGOGIKĄ SPOŁECZNĄ

W tradycji polskiej pracy socjalnej jest ona bardzo silnie związana z pedagogiką społeczną. Polscy twórcy i propagatorzy tej dziedziny podkreślali bowiem z naciskiem wychowawczą funkcję, jaką spełnia praca socjalna. Jak pisał jeden z najwybitniejszych polskich pedagogów społecznych A. Kamiński *praca socjalna wymaga indywidualizacji, a pomyślnie prowadzenie przypadku (...) wymaga wysiłków samego „pacjenta” i jego rodziny w braniu sprawy we własne ręce; swoista psychoterapia, pobudzająca „pacjenta” jest tu podstawowym narzędziem pracownika socjalnego – czymże jednak jest operowanie nią, jeśli nie nawiązywaniem stosunku wychowawczego między „pacjentem” a pracownikiem socjalnym?*⁶⁴ Podobnie w metodzie grupowej mamy do czynienia z tworzeniem swego rodzaju zespołów wychowawczych, a organizowanie społeczności lokalnej jest także silnie związane z realizowaniem procesu wychowawczego⁶⁵. Jako dziedzictwo tego rodzaju myślenia pojawiła się propozycja określenia pracy socjalnej mianem *pracy socjalno-wychowawczej*. Tak rozumiana praca socjalna to *działalność o charakterze pomocy w rozwoju jednostce, grupie i społeczności; działalność która poprzez ulepszanie lub przekształcanie środowiska optymalizuje rozwój wychowanka, podopiecznego*⁶⁶. Wydaje się też, iż zabieganie o prawidłowy rozwój jednostek i grup jest sposobem zapobiegania powstawaniu problemów socjalnych.

Praca socjalna według takiego jej rozumienia nie może zatem ograniczać się jedynie do realizowania świadczeń socjalnych, ale ma pobudzać ich odbiorców do własnej aktywności i zaangażowania w proces pomocowy⁶⁷. W tym kontekście mówi się coraz częściej o tym, że optymalnym podejściem w pracy socjalnej jest pomoc dla samopomocy.

6. POMOC DLA SAMOPOMOCY

Koncepcja *help to self-help* nawołuje – zdaniem K. Wódz – *do takich form pomocy, które pobudzają własną aktywność jednostki i rodziny, nie uzależniają ich od instytucji pomocy, sprzyjają samodzielnym poszukiwaniom rozwiązań trudnych sytuacji życiowych*⁶⁸. Literatura amerykańska posługuje się terminem *empowerment*.

⁶⁴ A. Kamiński, *Funkcja wychowawcza pracy socjalnej*, „Studia Pedagogiczne” t. XVI, Wrocław-Warszawa-Kraków 1968, s. 15.

⁶⁵ Por. *Tamże*.

⁶⁶ E. Marynowicz-Hetka, *Istota pracy socjalnej*, „Praca Socjalna” 1 (1986), s. 14.

⁶⁷ Por. *Tamże*, s. 15.

⁶⁸ K. Wódz, *dz.cyt.*, s. 30.

werment, co może być przetłumaczone na język polski jako *wzmacnianie* lub *do-dawanie siły*, a sprowadza się w gruncie rzeczy do takiej pomocy osobie potrzebującej, aby odzyskała poczucie własnej wartości i dzięki temu mogła osiągnąć wyznaczone cele swoim własnym wysiłkiem⁶⁹. B. DuBois i K. Krogsrud Miley określają nawet pracę socjalną mianem zawodu, *który dodaje sił*⁷⁰. Ta cecha pracy socjalnej sprawia, iż w tym zawodzie ważniejsze jest zrobienie czegoś wspólnie z klientem, niż *dla* niego, a tym bardziej *za* niego. Gdyby chcieć użyć porównania do sytuacji z życia codziennego można by stwierdzić, iż pracownik nie ma być mechanikiem, który naprawia zepsuty sprzęt klienta, ale raczej nauczycielem, który uczy klienta, jak samodzielnie naprawę taką wykonać. W pracy socjalnej chodzi zatem w pierwszym rzędzie o to, by dać oparcie osobie lub rodzinie w jej trudnej sytuacji życiowej, a nie wyręczać ją w rozwiązaniu problemu⁷¹.

7. PIERWIASTEK TWÓRCZY W PRACY SOCJALNEJ

Praca socjalna jest też pracą twórczą⁷². Wymaga ona bowiem umiejętności reagowania na sytuacje nieprzewidziane, nie ujęte w metodologii i podręcznikach, a stawiające przed pracownikiem socjalnym zadanie szybkiego i sprawnego podejmowania decyzji.

Istota pracy socjalnej sprowadza się zresztą – jak to zostało wyżej wskazane – do rozwiązywania problemów, a zatem poprawne jej wykonywanie wydaje się niemożliwe bez pierwiastka twórczego. Twórczość w pracy socjalnej wiąże się także ze wzbogacaniem jej podstaw teoretycznych, a więc z umiejętnością przenoszenia doświadczenia praktycznego na poziom systematycznej refleksji.

8. CELE PRACY SOCJALNEJ

Charakteryzując pracę socjalną jako zawód należy jeszcze zwrócić uwagę na cele, jakie stawiane są przed tego rodzaju działalnością profesjonalną. Najważniejszym celem pracy socjalnej jest wspomaganie jednostek i rodzin w odzyskaniu lub utrzymaniu i wzmocnieniu pełnych możliwości życiowych. Cel ten obejmuje swym zakresem zapewnienie podstawowych warunków życia tym wszystkim, którzy z różnych przyczyn są ich pozbawieni i nie mogą zapewnić ich sobie

⁶⁹ Por. B.B. Solomon, *Black Empowerment: Social Work in oppressed communities*, New York 1976, s. 19.

⁷⁰ Taki właśnie podtytuł nosi cytowana już książka tych autorek.

⁷¹ Por. T. Kamiński, *Etyczne aspekty pracy socjalnej*, w: *Caritas – zawód czy powołanie*, red. H. Skorowski, J. Korał, Warszawa 1996, s. 84n.

samodzielnie, zminimalizowanie wpływu tych negatywnych warunków, które nie mogą zostać zmienione oraz pomoc w osiągnięciu optymalnego poziomu życia poprzez wspieranie w rozwiązywaniu bieżących problemów i trudności życiowych.

Celem kolejnym, odnoszącym się do grup i społeczności jest ich uzdalnianie do samodzielnego rozwiązywania problemów, zaradzania im, a także pomoc w organizowaniu działań na rzecz rozwoju społeczności. Pracownicy socjalni mają w związku z tym na celu także efektywne organizowanie pomocy i zarządzanie jej realizacją. Wiąże się to z udziałem w kształtowaniu lokalnej polityki społecznej⁷³. Są to cele szczegółowe, wynikające z ogólnego założenia, iż praca socjalna ma służyć dobremu życiu (dobremu bytowi) zarówno jednostek, jak też rodzin, grup i całych społeczności.

Dla zrealizowania wymienionych wyżej celów pracownicy socjalni podejmować muszą szereg zadań, które przedstawić można w sposób następujący:

- a) analizowanie i ocenianie zjawisk, wymagających świadczenia pomocy społecznej oraz kwalifikowanie do uzyskania tych świadczeń,
- b) udzielanie informacji, wskazówek i pomocy w rozwiązywaniu problemów,
- c) prowadzenie poradnictwa dla osób, znajdujących się w trudnej sytuacji życiowej,
- d) wspieranie i ułatwianie uzyskania pomocy ze strony powołanych do tego instytucji,
- e) pobudzanie społecznej aktywności i inspirowanie działań samopomocowych na rzecz zaspokajania potrzeb,
- f) inicjowanie nowych form udzielania pomocy i powstawania nowych instytucji, mogących tę pomoc udzielać,
- g) aktywne współuczestnictwo w inspirowaniu, opracowywaniu, wdrażaniu i rozwijaniu programów i działań, ukierunkowanych na podniesienie jakości życia,
- h) ujawnianie, analizowanie i interpretowanie potrzeb i problemów społecznych celem podjęcia działań, na rzecz ich rozwiązywania,
- i) podejmowanie współpracy z innymi profesjonalistami i instytucjami, zajmującymi się działaniami w sferze socjalnej,
- j) uczestnictwo w permanentnym doskonaleniu i doksztalcaniu zawodowym,
- k) inicjowanie i uczestnictwo w programach badawczych z dziedziny problemów społecznych⁷⁴.

⁷² Por. E. Mazurkiewicz, *dz. cyt.*, s. 44n.

⁷³ Por. *Charakterystyka zawodu pracownika socjalnego dla potrzeb opracowania programu szkół (wydziałów) pracowników socjalnych*, „Praca Socjalna” 2 (1994), s. 53n.

⁷⁴ Por. *Tamże*, s. 54n.

ZAKOŃCZENIE

Z przeprowadzonych powyżej analiz wynika, że praca socjalna jako działalność zawodowa charakteryzuje się dość dużym stopniem wiedzy specjalistycznej, opiera się na katalogu wartości podstawowych wynikających z godności osoby ludzkiej oraz dysponuje własnymi metodami działania. Jest ona działalnością społeczną, której celem – najkrócej rzecz ujmując – jest przyczynianie się do dobrego bytu jednostek i rodzin we współczesnych społeczeństwach. Jako działalność zawodowa nie eliminuje ona jednakże aktywności pomocowej wolontariuszy, działających w ramach różnorodnych organizacji trzeciego sektora, a wręcz przeciwnie: stanowi z tymi działaniami pewną całość, będącą wyrazem społecznej troski o ludzi najbardziej potrzebujących. Jako stosunkowo młody zawód jest zarazem praca socjalna profesją wciąż rozwijającą się, podejmującą nowe wyzwania socjalne, doskonalącą metody interwencji i organizacji. Wydaje się też niezbędnym elementem tego szerokiego zbioru działań, który określany jest mianem polityki społecznej.

Zusammenfassung

Der Beitrag stellt ein Versuch dar, Sozialarbeit als professionelle, berufliche Tätigkeit zu charakterisieren. Sozialarbeit darf man ganz kurz als helfende Tätigkeit bezeichnen, die darauf gerichtet ist, den Einzelnen oder Gruppen in schweren sozialen Lagen zu helfen. Solche Tätigkeit hat freilich sehr lange Geschichte hinter sich, aber erst seit Ende des 19. Jahrhunderts funktioniert Sozialarbeit als Beruf. Diese professionelle Hilfstätigkeit basiert auf drei Grundelementen. Es sind: professionelles Wissen, Werte und spezifische Interventionsmethoden. Zudem muß man Sozialarbeit als pro-soziale, schöpferische und erzieherische Tätigkeit betrachten. Eine der wichtigsten Konzeptionen in der Sozialarbeit ist *Hilfe zur Selbsthilfe*.